

Osjetljivost na potkrepljenja kao determinanta evaluativne koherencije pojma o sebi

---

Vidaković, Ines

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:909225>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-25**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera Osijek

Filozofski fakultet

Studij psihologije

Ines Vidaković

**Osjetljivost na potkrepljenja kao determinanta evaluativne
koherencije pojma o sebi**

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Daniela Šincek

Sumentor: dr. sc. Damir Marinić

Osijek, 2016.

Sveučilište J. J. Strossmayera Osijek

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

Studij psihologije

Ines Vidaković

**Osjetljivost na potkrepljenja kao determinanta evaluativne
koherencije pojma o sebi**

Diplomski rad

Područje društvenih znanosti / Psihologija / Opća psihologija

Mentor: doc. dr. sc. Daniela Šincek

Sumentor: dr. sc. Damir Marinić

Osijek, 2016

Sadržaj

Uvod	1
Pojam o sebi	1
Sadržaj i struktura pojma o sebi	3
Evaluativna koherencija pojma o sebi.....	4
Motivacijski aspekti pojma o sebi	5
Teorija osjetljivosti na potkrepljenja	7
Odnos osjetljivosti na potkrepljenja, motiva za održavanjem pojma o sebi i evaluativne koherencije pojma o sebi	9
Cilj, problem i hipoteze	9
Cilj.....	9
Problemi	9
Hipoteze	10
Metoda.....	10
Uzorak	10
Instrumenti	11
Varijable	12
Postupak	13
Rezultati	13
Rasprava.....	22
Korelacije između ispitivanih varijabli	22
Doprinos osjetljivosti na potkrepljenja i motiva samouljepšavanja i samozaštite koherenciji pojma o sebi	24
Neizravan doprinos osjetljivosti na nagrade evaluativnoj koherenciji putem motiva za održavanjem pojma o sebi i koherencije pozitivnih aspekata pojma o sebi.....	27
Nedostaci i implikacije za buduća istraživanja	28
Zaključak.....	29
Literatura	29

Osjetljivost na potkrepljenja kao determinanta evaluativne koherencije pojma o sebi

Sažetak

Cilj istraživanja bio je provjeriti učinak osjetljivosti na potkrepljenja te motiva za održavanjem pojma o sebi na evaluativnu koherenciju pojma o sebi. Istraživanje je provedeno online na uzorku od 406 studenata. Osjetljivost na potkrepljenja ispitana je BIS/ BAS skalom (Carver i White, 1994), dok je za ispitivanje motiva za održavanjem pojma o sebi korištena Skala strategija samouljepšavanja i samozaštite (Hepper i sur., 2010). Osim toga, sudionici su ispunjavali i Upitnike pojma o sebi (Marinić, 2014), na osnovu čijih se rezultata računala (evaluativna) koherencija pojma o sebi. Rezultati su pokazali da su pojedine strategije samozaštite pojedinačni prediktor koherencije negativnih aspekata pojma o sebi, dok su osjetljivost na nagrade i pojedine strategije samouljepšavanja prediktori evaluativne koherencije pojma o sebi. Dakle, istraživanje je pokazalo da, za razliku od osjetljivosti na nagrade i motiva za održavanjem pojma o sebi, osjetljivost na kazne nema učinak na koherenciju pojma o sebi. Nadalje, pokazalo se i kako pojedine strategije samouljepšavanja i koherencija pozitivnih elemenata pojma o sebi imaju ulogu medijatora u odnosu između osjetljivosti na nagrade i evaluativne koherencije. Zaključak izveden iz provedenog istraživanja je da se u osnovi evaluativne koherencije pojma o sebi nalaze određeni motivacijski aspekti i aspekti ličnosti, međutim strukturalni aspekti imaju veći učinak na evaluativnu koherenciju.

Ključne riječi: pojam o sebi, evaluativna koherencija, osjetljivost na potkrepljenja, motivi za održavanjem pojma o sebi

Reinforcement sensitivity as determinant of evaluative coherence of self concept

Abstract

The aim of this study was to examine the effects of reinforcement sensitivity and self-evaluation motives on evaluative coherence of self concept. The survey was conducted online with a sample of 406 students. Reinforcement sensitivity was examined with BIS/BAS scale (Carver i White, 1994) and self evaluation motives were examined with Self-Enhancement and Self-Protection Strategies Scale (Hepper i sur., 2010). Also, participants completed Self-concept questionnaires (Marinić, 2014), based on this results was computed evaluative coherence of the self. Study results indicated that certain Self- Protection strategies are significant predictors of coherence of negative self concept aspects, while reward sensitivity and certain Self-Enhancement strategies are significant predictors of evaluative coherence. Therefore, study indicates that, in contrast of reward sensitivity and self evaluation motives, punishment sensitivity has no effect on the coherence of self concept. Furthermore, certain Self- Enhancement strategies and coherence of positive self concept elements were mediators between reward sensitivity and evaluative coherence of the self concept. The conclusion of this study is that some personality and motivational aspects are determinants of evaluative coherence of the self concept, but structural aspects have greater impact on evaluative coherence of the self.

Key words: self-concept, evaluative coherence, reinforcement sensitivity, self evaluation motives

Uvod

Način na koji osoba doživljava sebe važna je sastavnica ličnosti pa je, stoga, osim utvrđivanja objektivnih karakteristika koje svaki pojedinac ima, za razumijevanje ponašanja ljudi u cjelini, od iznimne važnosti utvrditi i subjektivno doživljavanje tih karakteristika. U skladu s tim, istraživanja pojma o sebi (engl. *Self concept, self*) pobuđuju sve veći interes te je od iznimne važnosti razumjeti spoznaje do kojih se njima dolazi.

Problematikom odnosa pojma o sebi i ličnosti, većinom su se bavili teoretičari pristupa crta ličnosti ili pak istraživači pojma o sebi. Međutim, iako su često razvijali i koristili paralelne koncepte i mjere, isto tako su često rezultatima svojih istraživanja opovrgavali jedni druge. Tako primjerice, prema modelu sustava ličnosti prema petfaktorskoj teoriji (McCrae i Costa, 1999: prema McCrae i sur. 2000) temeljne tendencije (osobine ličnosti) su biološki utemeljene dok su obilježja adaptacije (stavovi, osobne težnje i pojam o sebi) koja proizlaze iz temeljnih tendencija, kulturalno uvjetovana. Prema tome, pojam o sebi je ukorijenjen u osobinama ličnosti, no podložan je i na vanjske činitelje. Međutim, iako ličnost utječe na pojam o sebi, prema istom modelu ne postoji obrnuti utjecaj, odnosno pojam o sebi ne utječe na ličnost. No, određeni autori poput Mischela i Morfa (2003) smatraju da način na koji osoba vidi sebe utječe i na njezinu ličnost. Dakle, jasno je kako autori nisu u potpunosti suglasni prilikom objašnjavanja odnosa ličnosti i pojma o sebi, a osim toga, ne postoje niti istraživanja unutar ovog područja koja su koristila konceptualnu integraciju ponašanja, motivacije, emocija i ličnosti prilikom provjere njihova odnosa s pojmom o sebi. Konačno, određeni aspekti pojma o sebi nedovoljno su istraženi, poput evaluativne koherencije, odnosno, (ne)stabilne procjene samoga sebe (Vallacher i sur., 2002) te motiva za održavanjem pojma o sebi.

Pojam o sebi

Pojam o sebi široko je korišten koncept u psihologijskim istraživanjima, no unatoč tome, teško je pronaći jednoglasno prihvaćenu definiciju ovog konstrukta. Razlog ovom problemu valja tražiti u samoj prirodi pojma o sebi, ali i načinu njegova istraživanja, odnosno pristupanju ovoj tematici s različitih teorijskih perspektiva.

Od Williama Jamesa, prvog autora koji je sustavno započeo istraživanja pojma o sebi, nailazi se na nemali broj različitih shvaćanja pojma o sebi. James je razlikovao dva aspekta ovog konstrukta, a za koje je smatrao da ne mogu postojati jedno bez drugoga. Jedan aspekt selfa James određuje kao „Ja“, „self kao subjekt koji percipira“, odnosno spoznajni ja i drugi kao „Mene“,

„self kao objekt percepcije“, tj. iskustveni ja (James, 1890; Mead, 1934; prema Marinić, 2014). Osim toga, tvrdio je kako je pojam o sebi multidimenzionalan te je podijelio self na socijalni, materijalni i duhovni, što je uzrokovalo kasnije žustre rasprave. Neki od najranijih teoretičara u ovom području, poput Cooleya i Meada, isticali su pak, sa sociološkog aspekta, važnost socijalnih iskustava u nastanku pojma o sebi (Cooley, 1902; Mead, 1934; prema McConnell i Strain, 2007), no istovremeno je u biheviorizmu pojam o sebi bio potpuno zanemaren te ga se odbijalo uopće priznati i istraživati, kao i u klasičnoj psihoanalizi koja se zbog determinističkog pogleda na ljudsko funkcioniranje nije bavila pojmom o sebi.

Ponovnoj popularizaciji ovog konstrukta, pridonijeli su fenomenološki orijentirani autori, čemu su posebnu pozornost posvetili predstavnici humanističkog pristupa, od kojih je najistaknutiji bio Carl Rogers koji je na pojam o sebi gledao kao na organiziran i dosljedan obrazac percepcija obično dostupan svjesnosti, tj. može postati svjesnim (Pervin i sur., 2008). Također i kognitivna psihologija je istraživanjima oblikovanja različitih kognitivnih koncepata, te povezanosti emocionalnih i kognitivnih procesa u psihičkom aparatu čovjeka, naglašavala važnost pojma o sebi kao jednog od ključnih faktora u regulaciji ljudskog ponašanja (Gergen, 1984; prema Marinić, 2014).

Pregledom suvremenijih istraživanja jasno je kako i danas postoje različita shvaćanja i pojmovna određenja pojma o sebi, no unatoč razlikama u definiranju, vidljivo je da je upravo James postavio temelje toga kako se danas shvaća pojam o sebi. Drugim riječima, definiranje pojma o sebi svelo se na početni Jamesov dualizam, formuliran u terminima procesa i strukture. Tako primjerice, Shavelson i sur. (1976; prema Shavelson i Bolus, 1982) pojam o sebi definiraju kao predodžbe o sebi, nastale kroz iskustvo i interpretacije vlastite okoline, a osobito pod utjecajem potkrepljenja i evaluacija značajnih drugih te atribucija vlastitog ponašanja. Međutim, kako termin „self“ ima puno značenja, mnogi različiti autori koriste potpuno iste nazive opisujući različite pojave, a poneki čak koriste pojam „self“ na više načina u istom članku (Baumeister, 1998).

Kako bi olakšali snalaženje, Leary i Tangney (2003; prema Marinić, 2014) su naveli pet najčešćih načina na koje se pojam *self* koristi u istraživanjima: 1) *self* kao cjelokupna osoba, odnosno sinonim za „osoba“, 2) *self* kao ličnost, što uključuje sve dijelovi i aspekte ličnosti, zatim, 3) *self* kao subjekt koji percipira, 4) *self* kao vjerovanja o sebi, odnosno „Mene“ ili „*self* kao objekt percepcije“ i 5) *self* kao sustav koji donosi odluke i upravlja ponašanjem pojedinca. Međutim, problem ovoga je što niti jedan način ne obuhvaća prirodu pojma o sebi tako da objedinjuje sve ostale načine opisivanja pojma o sebi (Marinić, 2014).

U hrvatskom jeziku se kao sinonim pojmu o sebi ponekad koristi i izraz „samopoimanje“, koji Lacković-Grgin (1994) smatra najprikladnijim jer se pod njim istovremeno podrazumijeva i

struktura i procesi. Međutim, prema Jamesovom shvaćanju pojma o sebi, izraz „samopoimanje“ će se u ovom radu koristiti kada budemo željeli naglasiti dinamički proces shvaćanja sebe, što odgovara pojmu „spoznajni ja“, a koncept „pojam o sebi“ kada govorimo o shvaćanju sebe kao strukturi što korespondira iskustvenom ja, tj. „Mene“.

Sadržaj i struktura pojma o sebi

Raniji istraživači uglavnom su smatrali kako je pojam o sebi jednodimenzionalan konstrukt, odnosno stabilan i generalizirani pogled na sebe koji podrazumijeva ukupnost svih karakteristika koje osoba sebi pripisuje. Međutim, suvremena istraživanja govore u prilog tome da je pojam o sebi multifacetni, dinamički konstrukt pri čemu mnogi istraživači na njega gledaju kao na kognitivnu shemu, odnosno organiziranu strukturu koja sadrži osobine, vrijednosti, epizodička i semantička sjećanja o sebi te koja kontrolira obradu informacija relevantnih za osobu (Campbell i sur., 1996). Ovakva konceptualizacija gdje je moguće razlikovanje sadržaja i strukture pojma o sebi, pruža bolje razumijevanje samog koncepta samopoimanja, ali i sugerira da individualne razlike mogu postojati, ne samo u sadržaju, nego i u strukturi pojma o sebi.

Sadržaj pojma o sebi možemo podijeliti na komponente znanja, koje uključuju percipirane osobne karakteristike (npr. osobine te fizičke karakteristike), vrijednosti, socijalne uloge i osobne ciljeve te na evaluativne komponente, uključujući specifična osobna uvjerenja kao i globalno samopoštovanje (Oyserman, 2001). Prema tome pojam o sebi se, kao kognitivni koncept, temelji na iskustvu, a ljudi kroz dinamički proces shvaćanja sebe oblikuju iskustva određujući čemu pridaju pažnju te pripisivanjem značenja tome (Oyserman, 2001). Iz toga proizlazi da se pojam o sebi formira kroz iskustvo s okolinom te kroz subjektivne interpretacije te okoline.

Osim toga, pojam o sebi je ujedno i najveća struktura u kognitivnom sustavu koja obuhvaća sve relevantne informacije za osobu derivirane kroz život pojedinca (Greenwlad i Pratkanis, 1984; Kihlstrom i Cantor, 1984; Markus, 1983; prema Nowak i sur., 2000). Tome u prilog govori i nalaz Symonsa i Johnsona (1997; prema Sedikides i Spencer, 2007) koji su pronašli da ljudi bolje pamte informacije koje se odnose na njih same te se isto tako bolje dosjećaju informacija koje se prilikom kodiranja povezuju s vlastitim ja. Objašnjenje ovakvih nalaza proizlazi upravo iz složenosti organizacije znanja o sebi te njezine sveobuhvatnosti koja olakšava dosjećanje.

Schlenker (1980; prema Marinić, 2014) navodi kako određena istraživanja pokazuju da su neke predodžbe sadržane unutar pojma o sebi ipak važnije nego neke druge, neke predstavljaju središnja (istaknuta) obilježja, a neke periferna te su neke više stabilne, a neke više promjenjive. Slično se iščitava i u multifacetnom, hijerarhijskom modelu Shavelsona i sur. (1976; prema Shavelson i Bolus, 1982) prema kojem pojam o sebi predstavlja psihološku dimenziju,

multidimenzionalan je, ima hijerarhijsku organizaciju te je stabilan, ali aspekti koji su niže na hijerarhiji su specifičniji i podložniji promjeni. Također pojam o sebi ima deskriptivnu i evaluativnu dimenziju te se može diferencirati od drugih konstrukata s kojima se povezuje, npr. akademsko postignuće. Na kraju, aspekti pojma o sebi s godinama i iskustvom postaju sve različiti.

S obzirom na dominantno shvaćanje pojma o sebi kao multidimenzionalnog konstrukta, istraživači su počeli ispitivati i (ne)stabilnost pojma o sebi koja se povezuje s njegovom strukturom (Crocker i Wolfe, 2001; Kernis i sur., 2000; prema Kuhl i Koole, 2008). Prema tome, razumijevanje sebe, odnosno razumijevanje vlastitih postupaka i procesa ne bi bilo moguće bez određene integracije među relevantnim elementima unutar pojma o sebi te koherentne procjene istih.

Evaluativna koherencija pojma o sebi

Elementi unutar pojma o sebi razlikuju se s obzirom na valenciju, odnosno na to jesu li procijenjeni kao pozitivni ili negativni. Kako Nowak i sur. (2000) u svom modelu „društva pojma o sebi“ navode, pojam o sebi ovisi o mjeri u kojoj osoba posjeduje relativno koherentnu strukturu unutar koje brojne misli i osjećaji (kognitivni i afektivni elementi) koji su relevantni i bitni za osobu, postižu organizaciju. Prema tome, iako elementi pojma o sebi mogu biti organizirani na različite načine, stupanj njihove organizacije i međupovezanosti u najvećoj je mjeri određen koherencijom evaluativno različitih elemenata prisutnom u sustavu samopoimanja, koja prije svega ovisi o tendenciji samoorganizacije (Marinić 2014). Dakle, ti elementi nisu statični, već utječu jedni na druge, odnosno mogu mijenjati svoju valenciju ili valenciju susjednih elemenata kako bi oblikovali klastere slične valencije (Vallacher i sur., 2002). Iz toga proizlazi da negativni aspekti pojma o sebi mogu postati pozitivni, odnosno mogu promijeniti svoju valenciju te ju uskladiti s ostalim relevantnim elementima ukoliko će se time pojam o sebi održati stabilnim i otpornim na vanjske utjecaje, poput kritike drugih. Primjerice, viđenje sebe kao „nespretnog“, što je kognitivni element negativne valencije, može preuzeti pozitivnu valenciju ako se uklopi u kontekst drugih kvaliteta koje odaju sliku šarmantnog i rastresenog profesora (Vallacher i sur., 2002). Zbog svega navedenog, jasno je da evaluativna koherencija pojma o sebi, odnosno stupanj u kojem elementi pokazuju tendenciju da oblikuju klastere slične valencije, predstavlja osnovu organizacije elemenata pojma o sebi (Nowak i Vallacher, 1998). Takav utjecaj među elementima rezultira integracijom određenog područja pojma o sebi, gdje je svaka grupa interno koherentna pri evaluaciji. Na taj način, osoba može imati iznimno pozitivno viđenje sebe kao roditelja, a

znatno negativnije viđenje sebe kao sportaša, no u oba slučaja osoba će imati evaluativno koherentan pojam o sebi (Nowak i sur., 2000).

Neodvojiv od koncepta evaluativne koherencije je i koncept evaluativne diferencijacije koji predstavlja jasnoću razlikovanja elemenata pojma o sebi prema dimenziji vrednovanja (pozitivno/negativno), pri čemu je stupanj diferencijacije veći što je evaluativna koherencija veća, i obrnuto (Nowak i sur., 2000). U savršeno diferenciranom sustavu, postoji jasna odvojenost između aspekata vlastitog ja koji se vide pozitivnima i onima koji se vide negativnima i to sve dok ne postoje pritisci za integracijom između elemenata evaluacijski različitih domena. S druge strane, visoka dezorganiziranost, odnosno neuređenost sustava pojma o sebi može ukazivati na nedostatak evaluativne diferencijacije, odnosno evaluativne koherencije. Iako osobe s takvim sustavom samopoimanja mogu pokazivati veće znanje o sebi, odnosno veću preciznost prilikom procjene određenih elemenata pojma o sebi, takav sustav može pružiti kontradiktorne informacije te lakše dovesti osobu u situaciju konfliktnih pogleda na sebe pri čemu dolazi do neučinkovitosti u djelovanju s obzirom na određenu domenu pojma o sebi (Marinić, 2014). Tako primjerice prepoznavanje mnoštva pozitivnih i negativnih posljedica djelovanja u određenoj situaciji, može navesti na odluku prema kojoj je djelovanje gotovo nemoguće (Nowak i sur., 2000). Zbog toga možemo reći da, iako evaluativna koherencija može prikriti specifične vrijednosne procjene pojedinačnih elemenata, ona ima adaptivnu funkciju budući da pruža usmjereno djelovanje (Showers i sur., 1998; Fiske i Taylor, 1984; Halberstadt i Niedenthal, 1997; prema Marinić, 2014). Također iznimno adaptivna je i evaluativna diferencijacija jer ista omogućuje osobi da zadrži relativno stabilnu i pozitivnu samoevaluaciju, unatoč brojnim negativnim elementima prisutnim u pojmu o sebi. Razlog tome je što postojanje jasno definiranih pozitivnih i negativnih regija, tj. klastera, omogućuje osobi da se usmjeri na pozitivne regije i zanemari negativna područja (Nowak i Vallacher, 1998). Određena istraživanja ukazuju upravo na to da većina ljudi sebi pripisuje daleko više pozitivnih osobina nego negativnih, što je osobito izraženo kod osoba s većim samopoštovanjem (Brown, 1998; prema Simon i Holyoak, 2002). Važnu ulogu u tome mogu imati i motivacijski aspekti pojma o sebi koji, isto tako, utječu na proces samoprocjene.

Motivacijski aspekti pojma o sebi

Dobar dio naših života uključuje proces samoprocjene koji može rezultirati značajnim prednostima za pojedinca, posebice boljim shvaćanjem sebe. No, kako je samoprocjena pod stalnim utjecajem motiva, ona ne mora uvijek biti točna i realna. Dosadašnje dominantno gledište suvremenih teorija pojma o sebi je bilo da na pojam o sebi utječu i oblikuju ga tri osnovna motiva:

motiv samouzdizanja ili samouljepšavanja (engl. *Self-enhancement*), motiv samopotvrđivanja (engl. *Self-verification*) i motiv točnosti (engl. *Self-assessment*) (Sedikides, 1993).

Motiv samouljepšavanja odnosi se na želju ljudi da povećaju pozitivnost ili smanje negativnost pojma o sebi (Sedikides i Strube, 1995). Taylor i Brown (1998, 1994; prema Sedikides i Spencer, 2007) slažu se kako je poboljšani osjećaj vlastite vrijednosti koristan u pomaganju ljudima da adaptivno odgovore na povratnu informaciju te da ustraju u teškim trenucima kako bi postigli uspjeh. Osim toga, povoljan pogled na sebe može tvoriti vrijedan izvor pomoći u suočavanju sa stresom i životnim preprekama (Baumeister, 1998). No, određeni autori ističu kako pretjerano pozitivna samoprocjena odražava nezdravu i egoističnu ličnost koja narušava čovjekovu dobrobit (npr. Colvin i Block, 1994; John i Robins, 1994; prema Sedikides i Spencer, 2007). Unatoč tome, najveći broj istraživanja ukazuje na to da je motiv samouljepšavanja najviše prisutan u održavanju pojma o sebi. Međutim, ljudi su motivirani, ne samo da se osjećaju dobro vezano uz sebe, već da održe postojeći pojam o sebi, neovisno o tome je li on pozitivan ili negativan (Sedikides i Strube, 1995). Dakle, drugi motiv, motiv samopotvrđivanja odnosi se na činjenicu da ljudi žele potvrditi vjerovanja koja imaju o sebi te stoga preferiraju informacije koje govore u prilog njihovom mišljenju o sebi, a odbacuju informacije koje su nekonzistentne s njihovim pojmom o sebi. Razlog tome je taj što ovakvo funkcioniranje pridonosi jasnoći i prediktivnosti u životima pojedinaca (Swann i Schroeder, 1995). Konačno, motiv točnosti odnosi se na potrebu za točnom procjenom sebe (Festinger, 1954; Sedikides i Strube, 1997; Trope, 1983; prema Sedikides i Spencer, 2007) pa stoga ljudi traže točne informacije o sebi, neovisno o tome jesu li one za osobu povoljne ili nepovoljne. Ipak, istraživanja su pokazala kako je ovaj motiv najmanje zastupljen u održavanju pojma o sebi (Sedikides, 1993).

Novije konceptualizacije motiva za održavanjem pojma o sebi pak idu u smjeru toga da postoje samo dva motiva, motiv samouljepšavanja te motiv samozaštite (Hepper i sur., 2010). Iako su i samouljepšavanje i samozaštita dio sveobuhvatne želje osobe da se osjeća dobro vezano uz sebe samu, između njih ipak postoje neke razlike, a glavna je ta da se samouljepšavanje odvija rutinski kako bi se regulirala pozitivnost pojma o sebi, a samozaštita se najviše odvija situacijski, kao odgovor na prijetnje pojmu o sebi (Alicke i Sedikides, 2009). S jedne strane, samouljepšavanje obuhvaća različite motive približavanja koji vode ljude ka odabiranju situacija u kojima je vjerojatnije da se istaknu te ka unaprjeđenju vlastitih vrlina kada ne postoji strah od kontradikcije. Samozaštita, s druge strane, uključuje tendencije izbjegavanja te povlačenja iz prijetećih situacija, stvaranjem izgovora namijenjenih otklanjanju negativnih implikacija, pogrešnim dosjećanjem nepovoljnih informacija o sebi, izbjegavanjem situacija koje prijete neuspjehom te nepovoljnijim procjenama drugih ljudi i grupa kako bi se održao relativno pozitivan pojam o sebi (Alicke i

Sedikides, 2009). Dakle, samouljepšavanje je usredotočeno na postizanje, maksimiziranje i reguliranje pozitivne slike o sebi, dok se samozaštita fokusira na izbjegavanje, smanjivanje te popravak negativnog pogleda na sebe. Također strategije samouljepšavanja obično predstavljaju samo mali raskorak između percipiranih i objektivnih komponenti pojma o sebi, dok procesi samozaštite ponekad zahtijevaju znatna iskrivljenja kako bi se pojam o sebi vratio prema aspiracijskoj točki ili kako bi se spriječilo njegovo daljnje srozavanje (Alicke i Sedikides, 2009). Ipak, ponekad je teško empirijski odvojiti ova dva motiva, dijelom zbog toga što određeno ponašanje (npr. samohendikepiranje) može odražavati i samouljepšavanje (npr. maksimiziranje zasluga za uspjeh) i samozaštitu (npr. umanjivanje krivice za neuspjeh) (Tice, 1991; prema Hepper i sur., 2010).

Teorija osjetljivosti na potkrepljenja

Posljednjih godina raste interes za teoretskim povezivanjem neurobioloških sustava sa motivacijom, emocijama i ličnosti. Jedna od najkontroverznijih teorija u psihologiji ličnosti, ali i jedan od najpoznatijih suvremenih pristupa u istraživanju mehanizama za koje se pretpostavlja da se nalaze u osnovi bazičnih dimenzija afektivnog doživljavanja i ponašanja je Grayeva teorija osjetljivosti na potkrepljenja (engl. *Reinforcement Sensitivity Theory*; RST) (Corr, 2008; prema Križanić i sur., 2015). U svojoj teoriji, Gray pretpostavlja tri bihevioralna motivacijska sustava u podlozi stabilnih obrazaca ponašanja: BAS, bihevioralni aktivacijski sustav [engl. *Bibehavioral Activation (Approach) System*], BIS, bihevioralni inhibicijski sustav (engl. *Bibehavioral Inhibition System*) i FFS, sustav za bijeg ili borbu (engl. *Fight-Flight System*). Prema teoriji, bihevioralni aktivacijski sustav (BAS) je osjetljiv na apetitivne uvjetovane podražaje (signali nagrade ili prestanak kazne) te se povezuje s pozitivnim afektom (prema Corr, 2008). S druge strane, bihevioralni inhibicijski sustav (BIS) smatra se osjetljivim na averzivne uvjetovane podražaje (signali kazne i izostanak nagrade), povezuje ga se s anksioznošću i s novim i visoko intenzivnim podražajima iz okoline kao i podražajima vezanim uz strah (prema Corr, 2008). Konačno, sustav za bijeg ili borbu (FFS) osjetljiv je na averzivne neuvjetovane podražaje, posreduje između emocija bijesa i panike te se povezuje s negativnim afektom (prema Corr, 2008). Međutim, od osobitog su istraživačkog interesa prva dva spomenuta sustava jer se, prema izvornoj inačici Grayeve teorije, različite razine njihove aktivnosti manifestiraju kao razlike u ličnosti i afektivnom funkcioniranju pojedinaca (Rebernjak i Buško, 2015).

Osnovu za Grayeva istraživanja činila je Eysenckova teorija ličnosti pa je stoga analizirana i povezanost dimenzija teorije osjetljivosti na potkrepljenja s Eysenckovim dimenzijama ličnosti. Naime, Eysenck je općim razlikama u funkcioniranju retikularne formacije i limbičkog sustava pokušao objasniti svoje osnovne dimenzije ličnosti – ekstraverziju i neuroticizam te je njegova biološka teorija ličnosti prvi pokušaj sustavnog proučavanja neuralne podloge individualnih razlika (Rebernjak i Buško, 2015). Gray pak umjesto ekstraverzije i neuroticizma koristi impulzivnost (BAS) i anksioznost (BIS) kao glavne dimenzije ličnosti te drugačije određuje neuralnu podlogu ličnosti (Rebernjak i Buško, 2015). Prema njegovoj teoriji bihevioralni inhibicijski sustav (BIS) povezan je s aktivnošću hipokampalnog područja i moždanog debla, dok BAS uključuje moždane strukture kao što je ventralno tegmentalno područje i *substantia nigra*, s projekcijama na kaudalne jezgre i *nucleus accumbens* (tzv. nigrostriatalni i mezolimbički dopaminski sustav) te projekcijama u prefrontalnom korteksu (Pickering i Gray, 2001; prema Križanić i sur., 2015). Brojna istraživanja utvrdila su pak postojanje stabilnih korelacija između osjetljivosti BAS sustava i ekstraverzije, kao i između osjetljivosti BIS sustava i neuroticizma (npr. Carver i White, 1994; Gomez i sur., 2000; Gray, 1970; Jackson, 2002; Jorm i sur., 1999). Gray je ukazao i na moguće poveznice osjetljivosti FFS sustava s Eysenckovom dimenzijom psihotocizma, no rezultati različitih istraživanja o njihovom odnosu su manje konzistentni (Križanić i sur., 2015).

S vremenom je Grayeva teorija doživjela određene revizije s ciljem preciznijeg povezivanja konceptualnih i neuralnih sustava (Križanić i sur., 2015). Revidirana inačica Graya i McNaughtona (2000) donosi bitne promjene u funkcioniranju BIS sustava te redefinira FFS kao FFFS, odnosno sustav za bijeg, borbu i zamrzavanje ponašanja (engl. *Fight-Flight-Freeze System*). BAS u revidiranoj verziji i dalje ostaje sustav reagiranja na signale nagrade, s tim što sada podrazumijeva i uvjetovane i neuvjetovane reakcije na signale nagrade i olakšanje uslijed izbjegavanja kazne (Mitrović i sur., 2008). S druge strane, u revidiranoj verziji, BIS više nije odgovoran za posredujuće odgovore na averzivni uvjetovani podražaj i urođeni podražaja straha, već regulira razrješavanje konflikta ciljeva kod istovremene aktivacije BAS i FFFS sustava ili kod konflikata dvostrukog privlačenja ili dvostrukog odbijanja, dok FFFS regulira ponašanje uslijed uvjetovanih i neuvjetovanih signala kazne (Križanić i sur., 2015). Dakle, ovaj sustav preuzima dio odgovornosti i za reakcije koje su u prvobitnom modelu pripisivane BIS-u (Mitrović i sur., 2008). Međutim, budući da se empirijske provjere revidirane verzije tek provode, te da ne postoje niti instrumenti koji bi mjerili osjetljivost sustava iz revidirane verzije teorije, većina autora nastavlja testirati i primjenjivati izvornu verziju, koja će biti korištena i u ovom radu.

Odnos osjetljivosti na potkrepljenja, motiva za održavanjem pojma o sebi i evaluativne koherencije pojma o sebi

Dosadašnja istraživanja pokazala su da osobe s višom aktivnošću BAS sustava brže uče na temelju nagrada, spremnije su poduzimati aktivnosti usmjerene ka nekom obliku nagrade (Križanić, 2015) te su sklonije doživljavanju ugodnog afekta uslijed signala nagrade što se često povezuje s pozitivnijim pojmom o sebi (Showers, Abramson i Hogan, 1998). S druge strane, osobe osjetljivijeg BIS sustava brže uče na temelju kazni, sklonije su izbjegavajućim obrascima ponašanja (Križanić i sur., 2015) te su podložnije doživljavanju neugodnih afekata uslijed signala kazne što se povezuje s negativnijim pojmom o sebi (Showers, Abramson i Hogan, 1998). Osim toga, visoka aktivacija BAS sustava povezuje se s visokim samopoštovanjem i samoeфикасношću, a visoka aktivacija BIS sustava s niskim samopoštovanjem i strahom od neuspjeha (Van Beek i sur., 2013). Također nalazi Heimpela i sur. (2006; prema Van Beek i sur., 2013) ukazuju na to kako bi studenti s visokom aktivacijom BIS sustava trebali biti skloniji negativnim atributima prilikom samoevaluacije te da bi trebali imati pojačan interes za samozaštitom, a studenti s visokom osjetljivošću BAS sustava trebali bi biti skloniji pozitivnim atributima prilikom samoevaluacije te posjedovati interes za samopoboljšanjem, odnosno samouljepšavanjem. Međutim, ovi nalazi dobiveni su s obzirom na usmjerenost k ciljevima koji vode izbjegavanju negativne ili postizanju pozitivne evaluacije, ali u akademskom okruženju (npr. razvoj kompetencije ili smanjenje zabrinutosti oko neuspjeha). Iako bi se iz ovih nalaza moglo pretpostaviti kako postoji razlika i u evaluativnoj koherenciji ovisno o osjetljivosti na potkrepljenja te izraženosti motiva za održavanjem pojma o sebi, odnos ovih konstrukta u dosadašnjim istraživanjima ipak nije ispitivan. Stoga će upravo ovaj rad, oslanjajući se na Grayevu teoriju osjetljivosti na potkrepljenja, nastojati ispitati kako individualne razlike u aktivaciji bihevioralnog aktivacijskog sustava i bihevioralnog inhibicijskog sustava, odnosno razlike u osjetljivosti na potkrepljenja, kao i razlike u zastupljenosti motiva za održavanjem pojma o sebi (motiv samouljepšavanja i motiv samozaštite), utječu na evaluativnu koherenciju pojma o sebi.

Cilj, problem i hipoteze

Cilj

Ispitati ulogu osjetljivosti na potkrepljenja i motiva za održavanjem pojma o sebi u objašnjenju (evaluativne) koherencije pojma o sebi.

Problemi

1. Istražiti odnos osjetljivosti na potkrepljenja i (evaluativne) koherencije pojma o sebi.

2. Istražiti odnos motiva za održavanjem pojma o sebi- samouljepšavanja i samozaštite i (evaluativne) koherencije pojma o sebi.
3. Provjeriti neizravan doprinos osjetljivosti na kazne koherenciji negativnih aspekata pojma o sebi putem strategija samozaštite.
4. Provjeriti neizravan doprinos osjetljivosti na nagrade evaluativnoj koherenciji pojma o sebi putem strategija samouljepšavanja i koherencije pozitivnih elemenata pojma o sebi.

Hipoteze

H1. Osjetljivost na potkrepljenja omogućit će predviđanje koherencije pojma o sebi.

Pretpostavlja se da će:

a) Sudionici s izraženijom osjetljivosti na kazne posjedovati koherentnije negativne aspekte pojma o sebi

b) Sudionici s izraženijom osjetljivosti na nagrade posjedovati veću evaluativnu koherenciju cjelokupnog pojma o sebi

H2. Očekuje se da će motivi za održavanjem pojma o sebi doprinijeti koherenciji pojma o sebi.

Pretpostavlja se da će:

a) Sudionici s izraženijim strategijama samozaštite posjedovati koherentnije negativne aspekte pojma o sebi

b) Sudionici s izraženijim strategijama samouljepšavanja posjedovati veću evaluativnu koherenciju pojma o sebi

H3. Očekuje se neizravan doprinos osjetljivosti na kazne koherenciji negativnih aspekata pojma o sebi preko motiva samozaštite.

H4. Očekuje se neizravan doprinos osjetljivosti na nagrade evaluativnoj koherenciji cjelokupnog pojma o sebi preko motiva samouljepšavanja i koherencije pozitivnih elemenata pojma o sebi.

Metoda

Uzorak

U istraživanju je sudjelovalo N=406 sudionika, od čega 263 (64.8%) ženskoga spola, a 143 (35.2%) muškoga spola. Sudionici su bili studenti od prve do pete godine sa studija Psihologije,

Pedagogije i Informatologije Filozofskog fakulteta u Osijeku. Raspon dobi varirao je u intervalu od 18 do 23 te je prosječna dob sudionika iznosila $M=20.66$, $SD=1.33$.

Instrumenti

Upitnici pojma o sebi (Marinić, 2014) obuhvaćaju pet upitnika od kojih svaki sadrži 30 identičnih čestica, odnosno opisnih pridjeva koji ispituju pojedini strukturalni aspekt pojma o sebi (posjedovanje osobine, valencija, centralnost, sigurnost u posjedovanje osobine i dijagnostičnost), a koji su u ovom radu služili izračunavanju evaluativne koherencije. Posjedovanje osobine definira se kao vjerovanje u posjedovanje osobine te osoba na skali Likertovog tipa od pet stupnjeva za svaku česticu (navedenu osobinu) odgovara koliko ih ona opisuje od 1 – uopće me ne opisuje, do 5 – u potpunosti me opisuje. Valencija se definira kao viđenje osobina pozitivnima ili negativnima, neovisno o tome posjeduje li ju osoba ili ne, a odgovori se bilježe na skali Likertovog tipa s devet stupnjeva (1 – 4 su negativne čestice, 5 – neutralna, 6 – 9 su pozitivne osobine). Prilikom mjerenja centralnosti, odnosno važnosti pojedine osobine, osoba na skali Likertovog tipa od 5 stupnjeva daje jedan odgovor u rasponu od 1–vrlo nevažna do 5–vrlo važna. Na skali koja ispituje sigurnost sudionika u vlastitu procjenu da posjeduju određenu osobinu, odgovori se opet daju na skali Likertovog tipa od 5 stupnjeva pri čemu je 1 – vrlo nesiguran, a 5 – vrlo siguran. Konačno, za mjerenje dijagnostičnosti, tj. sklonosti osobe traženju povratne informacije za pojedinu osobinu, bilo u interpersonalnim kontaktima, bilo dok razmišlja o sebi s ciljem utvrđivanja (ne)posjedovanja navedene osobine, također se koristi skala Likertovog tipa od pet stupnjeva pri čemu 1 znači vrlo rijetko, a 5 vrlo često.

BIS/BAS skale (Carver i White, 1994) ispituju zastupljenost motivacijskih sustava (inhibicijski i aktivacijski) u ponašanju sudionika, a format za odgovore predstavlja skala Likertovog tipa od 4 stupnja (1 – uopće se ne odnosi na mene, 4 – izrazito se odnosi na mene). Skala osjetljivosti BAS sustava sastoji se od 13 čestica raspoređenih u tri subskale: BAS- nagon (4 čestice), kojom se mjeri ustrajnost u ostvarivanju poželjnih ciljeva; BAS-traženje zabave (4 čestice), koja se odnosi na želju za novim nagrađujućim iskustvima i spremnost osobe da se uključi u potencijalno nagrađujuću situaciju te BAS- osjetljivost na nagradu (5 čestica), koja ispituje afektivne reakcije na pojavu ili anticipaciju nagrade. Skalu osjetljivosti BIS-sustava čini 7 čestica kojima se ispituju afektivne reakcije na pojavu ili očekivanje kazne, odnosno averzivnog ishoda.

Križanić i sur. (2015) u svom su istraživanju potvrdili opravdanost operacionalizacije BAS-a kao trodimenzionalnog konstrukta (naspram jednodimenzionalnoj strukturi) te su stoga u glavnim analizama BAS subskale analizirane kao zasebni prediktori kriterijskih varijabli. U istom istraživanju, dobiveni Cronbach alfa koeficijent za subskalu BAS – *Osjetljivost na nagradu*

iznosio je 0.56, za subskalu BAS–Nagon 0.78, za subskalu BAS–Traženje zabave 0.78 te za BIS skalu 0.73. U ovom istraživanju, dobiveni Cronbach alfa koeficijent za subskalu BAS–Osjetljivost na nagradu je 0.68, za subskalu BAS–Nagon 0.79, za subskalu BAS–Traženje zabave 0.67 te za BIS skalu 0.81.

Skala strategija samouljepšavanja i samozaštite (engl. *Self-Enhancement and Self-Protection Strategies Scale*) (Hepper i sur., 2010) ispituje strategije samouljepšavanja i samozaštite koje ljudi koriste u održavanju pojma o sebi. Upitnik ukupno sadrži 60 čestica koje opisuju uobičajene obrasce mišljenja, osjećaja i ponašanja karakteristične za svakodnevni život. Međutim, autori su izdvojili 40 čestica koje su se grupirale 4 subskale: obrambenost (18 čestica), pozitivno prihvaćanje (10 čestica), povoljne konstrukcije (10 čestica) te samopotvrđujuće razmišljanje (6 čestica). Odgovori se u upitniku bilježe na skali od 6 stupnjeva, od 1-uopće se ne odnosi na mene, do 6-u potpunosti se odnosi na mene. U istraživanju Heppera i sur. (2010) pouzdanost tipa interne konzistencije (Cronbach alfa) za subskalu *Obrambenost* iznosi 0.86, za subskalu *Pozitivno prihvaćanje* 0.79, za subskalu *Povoljne konstrukcije* 0.67 te za subskalu *Samopotvrđujuće razmišljanje* 0.73. Budući da ovaj instrument nije korišten u istraživanjima na našim prostorima, upitnik je preveden od dva neovisna prevoditelja te je provedena konfirmatorna faktorska analiza na temelju koje je dobivena nešto drugačija faktorska struktura od one koju su dobili autori ovog upitnika. Za ekstrakciju faktora korištena je metoda „komponentna faktorska analiza“ (Principal component) te „ortogonalna rotacija“ (Varimax). Na osnovu Eigen vrijednosti i Scree plot zadržana su 4 faktora. Prvi faktor nazvan je konstrukcije u vlastitu korist te on sadrži 13 čestica i objašnjava 12.09% varijance. Drugi faktor nazvali smo obrambenost te on sadrži 12 čestica i objašnjava 11.35% varijance. Treći faktor nazvan je samozaštitne atribucije neuspjeha, a sadrži 6 čestica i objašnjava 9.23% varijance. Naposljetku, četvrti faktor nazvan je pozitivno prihvaćanje, on sadrži 9 čestica i objašnjava 7.99% varijance. Provjerene su i pouzdanosti te one iznose: $\alpha=.82$ za subskalu konstrukcije u vlastitu korist, $\alpha=.81$ za subskalu obrambenost, $\alpha=.79$ za subskalu samozaštitne atribucije neuspjeha te $\alpha=.75$ za subskalu pozitivno prihvaćanje. U skladu sa sadržajem čestica i navodima Heppera i sur. (2010) faktore konstrukcije u vlastitu korist te pozitivno prihvaćanje promatrali smo primarno kao strategije samouljepšavanja, dok su faktori obrambenost i samozaštitne atribucije neuspjeha promatrane kao primarno strategije samozaštite.

Varijable

Radi boljeg shvaćanja ispitivanih fenomena, treba navesti kako je svaka čestica unutar upitnika pojma o sebi definirana prosječnim vrijednostima tri parametra: posjedovanja, valencije i centralnosti, odnosno umnoškom tih prosječnih triju vrijednosti. Centralnost pozitivnih i

negativnih čestica odredili smo kao prosječnu mjeru istaknutosti pozitivnih, odnosno negativnih čestica, a koherencija pozitivnih i negativnih elemenata pojma o sebi izračunavala se kao koeficijent varijabilnosti pozitivnih, odnosno negativnih čestica (Marinić, 2014). Konačno, kao mjeru evaluativne koherencije izračunali smo F - omjer razlike između skupine pozitivnih i skupine negativnih ponderiranih čestica gdje ponder čestice odgovara, uz samo posjedovanje čestice, njezinoj centralnosti.

Postupak

Istraživanje se provelo elektronskim putem, pri čemu su upitnici poslani studentima studija Psihologije, Pedagogije i Informatologije Filozofskog fakulteta u Osijeku, prema popisu studenata koji se pribavio od strane voditelja navedenih studija. U uvodnoj uputi objasnilo se da je istraživanje namijenjeno za studente te im se naveo cilj i svrha istraživanja kao i to da će rezultati biti korišteni isključivo u znanstvene svrhe. Objasnila su se prava sudionika u okviru čega se ukazalo na to da je sudjelovanje u istraživanju u potpunosti dobrovoljno te da sudionici u bilo kojem trenutku mogu odustati. Sudionicima je navedeno i to kako će svi dobiveni podaci biti anonimni. Prije svakog upitnika sudionicima je bila navedena kratka uputa za taj upitnik te je procijenjeno kako će ispunjavanje upitnika trajati oko 45 minuta.

Rezultati

Prije početka statističke obrade podataka provjereno je distribuiraju li se dobiveni rezultati na upitnicima prema normalnoj raspodjeli. Korišten je Kolmogorov – Smirnovljev test normaliteta distribucije koji je pokazao da distribucije statistički značajno odstupaju od normalne. Međutim, ograničenje ovog testa je to što on kod velikih uzoraka može biti značajan, tj. ukazivati na to da distribucija rezultata statistički značajno odstupa od normalne, već kod vrlo malih odstupanja od normalnosti (Field, 2013). Stoga je odluku o normalnosti distribucija bolje donijeti na temelju računanja stupnjeva asimetričnosti i spljoštenosti distribucija (Petz, Kolesarić i Ivanec, 2012) te pregledom histograma (Field, 2013). Primjenjujući pravilo dijeljenja vrijednosti s njezinom standardnom pogreškom, izračunati su stupnjevi asimetričnosti i spljoštenosti distribucija, čija bi vrijednost, da bi se distribucija mogla smatrati približno normalnom, trebala biti u rasponu od -1.96 do 1.96, odnosno -2.58 do 2.58 kod većih uzoraka (Rose i sur., 2015). Njihovim pregledom

utvrđeno je da se dobivene vrijednosti nalaze u tom rasponu. Prema navedenom kriteriju, jedino varijabla BAS-osjetljivost na nagradu pokazuje odstupanje od normalne distribucije, međutim inspekcijom histograma utvrđeno je da je i ona približno normalna.

Na početku obrade rezultata izračunati su deskriptivni podaci za sve ispitane varijable te je u tablici 1 prikazana deskriptivna analiza dobivenih rezultata.

Tablica 1. Rezultati deskriptivne analize za ispitivane varijable (N=406)

Varijable	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min.</i>	<i>Max.</i>
BAS-Nagon	11.31	2.58	4(4)	16(16)
BAS-Traženje zabave	11.73	2.42	4(4)	16(16)
BAS-Osjetljivost na nagradu	17.51	2.17	8(5)	20(20)
BIS	20.59	4.19	7(7)	28(28)
Konstrukcije u vlastitu korist	50.23	9.40	21(13)	78(78)
Obrambenost	32.31	9.48	13(12)	64(72)
Samozaštitne atribucije neuspjeha	17.02	5.33	6(6)	33(36)
Pozitivno prihvaćanje	33.12	7.07	13(9)	50(54)
Centralnost pozitivnih čestica	4.29	0.36	2.58	5
Centralnost negativnih čestica	2.04	0.66	1	4.29
Koherencija pozitivnih čestica (Varijabilnost)	0.56	0.05	0.42	0.73
Koherencija negativnih čestica (Varijabilnost)	0.62	0.14	0.25	1.13
Evaluativna koherencija	28.65	17.59	0	98.66

Legenda: *M* – aritmetička sredina; *SD* – standardna devijacija; *Min* – postignuti minimum; *Max* – postignuti maksimum; U zagradi pored opaženih minimalnih i maksimalnih vrijednosti navedene su teorijske minimalne i maksimalne vrijednosti subskala upitnika

Dobiveni rezultati na BIS/BAS skali ukazuju na to da sudionici pokazuju najveću izraženost osjetljivosti na nagradu (afektivne reakcije na pojavu ili anticipaciju nagrade), dok su BAS-Nagon (ustrajnost u ostvarivanju poželjnih ciljeva), BAS-Traženje zabave (želja za novim nagrađujućim iskustvima i spremnost osobe da se uključi u potencijalno nagrađujuću situaciju) te BIS (afektivne reakcije na pojavu ili očekivanje kazne, odnosno averzivnog ishoda) kod sudionika umjereno izraženi. Važno je napomenuti i da jedino na subskali BAS-Osjetljivost na nagradu nije postignut teorijski minimum, dok je teorijski maksimum postignut na svim subskalama BIS/BAS skale. Rezultati na upitniku samouljepšavanja i samozaštite ukazuju na to da su strategije samouljepšavanja u koje se dominantno mogu ubrojiti grupe strategija *pozitivno prihvaćanje* te *Konstrukcije u vlastitu korist*, od kojih pojedine strategije ipak mogu biti aktivirane određenom prijetnjom, zastupljenije od strategija samozaštite u kreiranju ili održavanju pojma o sebi, što je u skladu s očekivanjima. Osim toga, maksimalni rezultat postiže se samo na subskali *Konstrukcije*

u vlastitu korist, dok se minimalni rezultat postiže samo na subskali Samozaštitne atribucije neuspjeha.

Nadalje, sudionici ističu veću centralnost, odnosno važnost pozitivnih čestica (osobina) u odnosu na negativne. Osim toga, rezultati ukazuju na to da je koherencija pozitivnih čestica kod sudionika veća od koherencije negativnih čestica. Naime, kako se koherencija pozitivnih i negativnih aspekata pojma o sebi računala pomoću formule za koeficijent varijabilnosti, dobivene vrijednosti aritmetičke sredine se odnose na varijabilnost među negativnim, odnosno pozitivnim elementima pojma o sebi. Prema tome, što je varijabilnost među česticama manja, to je koherencija pozitivnih, odnosno negativnih aspekata pojma o sebi veća i obrnuto. Naposljetku, rezultati upućuju na to da sudionici imaju relativno nisku evaluativnu koherenciju pojma o sebi.

Kako bi se provjerilo postoji li statistički značajna povezanost između korištenih varijabli, izračunati su Pearsonovi koeficijenti korelacije koji su prikazani u tablici 2.

Tablica 2. Pearsonovi koeficijenti korelacije ispitanih varijabli.

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
1.BAS-nagon	-	.33**	.32**	.09	.28**	.17**	.22**	.43**	.12*	.14**	-.13*	-.07	.08
2.BAS-traženje zabave		-	.29**	-.13*	.28**	.06	.18**	.26**	-.01	.10*	-.01	-.09	.01
3.BAS-osjetljivost na nagradu			-	.27**	.05	.12*	.35**	.35**	.29**	-.06	-.14**	-.05	.13**
4.BIS				-	-.07	.08	.28**	-.13**	.10	-.12*	.04	.06	-.06
5.Obrambenost					-	.54**	.52**	.40**	-.14**	.19**	.02	-.18**	-.08
6.Samozaštitne atribucije neuspjeha						-	.47**	.35**	.06	.18**	-.02	-.14**	-.05
7.Pozitivno prihvaćanje							-	.44**	.04	.03	-.01	-.10*	-.03
8.Konstrukcije u vlastitu korist								-	.17**	-.00	-.19**	-.01	.16**
9.Centralnost pozitivnih čestica									-	-.20**	-.44**	.25**	.38**
10.Centralnost negativnih čestica										-	-.01	-.35**	-.14**
11.Varijabilnost-Koherencija pozitivnih čestica											-	.08	-.63**
12.Varijabilnost-Koherencija negativnih čestica												-	.17**
13.Evaluativna koherencija													-

Pregledom izračunatih koeficijenata korelacije, uočeno je kako s kriterijem koherencija negativnih aspekata pojma o sebi, statistički značajno nije povezana niti jedna varijabla s BIS/BAS skale, što ne govori u prilog pretpostavci da veća osjetljivost na kazne ukazuje na veću koherenciju negativnih aspekata pojma o sebi. Što se tiče strategija za održavanjem pojma o sebi, subskale *Obrambenost*, *Samozaštitne atribucije neuspjeha* i *Pozitivno prihvaćanje* su u niskoj negativnoj korelaciji s varijabilnošću negativnih čestica pojma o sebi, odnosno niskoj pozitivnoj korelaciji s koherencijom negativnih elemenata pojma o sebi. Dakle, što je veća izraženost strategija samozaštite, ali i grupe strategija pod nazivom *Pozitivno prihvaćanje*, manja je varijabilnost među negativnim česticama, tj. veća je koherencija negativnih elemenata pojma o sebi. S druge strane, *BAS–Nagon*, *BAS–Osjetljivost na nagradu* te *Konstrukcije u vlastitu korist* u niskoj su negativnoj korelaciji s varijabilnošću pozitivnih čestica, odnosno u niskoj pozitivnoj korelaciji s koherencijom pozitivnih elemenata pojma o sebi. Prema tome, što su grupa strategija *Konstrukcije u vlastitu korist* te osjetljivost na nagrade izraženiji, to je i veća koherencija pozitivnih aspekata pojma o sebi. Naposljetku, utvrđeno je kako su *BAS–Osjetljivost na nagradu* te *Konstrukcije u vlastitu korist* nisko pozitivno povezane s evaluativnom koherencijom, što je u skladu s pretpostavkom da što je veća izraženost osjetljivosti na nagrade i strategija samouljepšavanja to je i evaluativna koherencija pojma o sebi veća.

Kako bi se utvrdio doprinos osjetljivosti na potkrepljenja te motiva za održavanjem pojma o sebi objašnjenju koherencije negativnih aspekata pojma o sebi te evaluativne koherencije pojma o sebi studenata, provedene su dvije hijerarhijske regresijske analize. Field (2013) navodi kako je važan preduvjet za interpretaciju regresijske analize utvrđivanje da među prediktorima ne postoji multikolinearnost, tj. da korelacija između prediktora nije previsoka. Prema Menard (1995; prema Field, 2013), ukoliko je tolerancija prediktora iznad 0.2, ako faktori zasićenja varijance iznose približno 1 za sve prediktore te niti jedan faktor zasićenja varijance nije veći od 10, može se izvesti zaključak kako ne postoji problem multikolinearnosti. Budući da je utvrđeno da su u ovom istraživanju svi kriteriji zadovoljeni, može se zaključiti kako problem multikolinearnosti ne postoji.

Testiranje doprinosa osjetljivosti na potkrepljenja i motiva za održavanjem pojma o sebi koherenciji negativnih aspekata pojma o sebi te evaluativnoj koherenciji, provedeno je dvjema hijerarhijskim regresijskim analizama. U prvi korak hijerarhijske regresijske analize uvrštene su BIS/BAS skale pri čemu BAS subskale predstavljaju osjetljivost na nagrade, a BIS skala

osjetljivost na kazne. U drugi korak analize, uključene su strategije samouljepšavanja i samozaštite. Dobiveni rezultati prikazani su u tablicama 3 i 4.

Tablica 3. Rezultati hijerarhijske regresijske analize kod ispitivanja doprinosa osjetljivosti na potkrepljenja i motiva za održavanjem pojma o sebi koherenciji negativnih aspekata pojma o sebi

Model	Prediktor	R^2	ΔR^2	ΔF	β
1. korak		.01		1.39	
	BAS-Osjetljivost na nagradu				-.04
	BAS-Nagon				-.03
	BAS-Traženje zabave				-.06
	BIS				.06
2. korak		.06**	.05**	4.54**	
	BAS-Osjetljivost na nagradu				-.08
	BAS-Nagon				-.02
	BAS-Traženje zabave				-.03
	BIS				.11
	Obrambenost				-.15*
	Samozaštitne atribucije neuspjeha				-.08
	Pozitivno prihvaćanje				-.04
	Konstrukcije u vlastitu korist				.15**

Legenda: ** $p < 0.01$; * $p < 0.05$; R^2 - koeficijent multiple determinacije; ΔR^2 - doprinos pojedine grupe prediktora objašnjenjivosti varijanci; ΔF – vrijednost F-omjera za dodanu grupu prediktora; β – vrijednost standardiziranog regresijskog koeficijenta

Iz dobivenih rezultata vidljivo je da osjetljivost na potkrepljenja ne objašnjava statistički značajan postotak varijance kriterija koherencija negativnih aspekata pojma o sebi. Stoga je ovom analizom odbačen prvi dio prve hipoteze gdje smo očekivali da će veća osjetljivost na kazne ukazivati na koherentnije negativne aspekte pojma o sebi. S druge strane, pokazalo se kako motivi za održavanjem pojma o sebi statistički značajno objašnjavaju dodatan postotak varijance kriterija, koji iznosi 5%. Prema vrijednostima standardiziranih β koeficijenata strategija samouljepšavanja i samozaštite, može se vidjeti kako su značajni prediktori koherencije negativnih aspekata pojma o sebi dvije kategorije strategija, i to *Obrambenost* te *Konstrukcije u vlastitu korist*. Pokazalo se da visoka *Obrambenost* doprinosi manjoj varijabilnosti među negativnim elementima pojma o sebi, a samim time i većoj koherenciji negativnih aspekata pojma o sebi, dok *Konstrukcije u vlastitu korist* predviđaju veću varijabilnost među negativnim elementima pojma o sebi pa time i nižu koherenciju negativnih aspekata pojma o sebi. Ovime je potvrđen prvi dio druge hipoteze

gdje smo očekivali da će strategije samozaštite doprinijeti koherentnosti negativnih aspekata pojma o sebi. Također važno je istaknuti da je usporedbom korelacijske matrice i rezultata dobivenih regresijskom analizom uočeno da, iako su *Konstrukcije u vlastitu korist* značajni pojedinačni prediktor koherencije negativnih aspekata pojma o sebi, korelacija ovog prediktora s kriterijem nije značajna. Ovakvi rezultati ukazuju na to da se radi o supresijskom efektu. Friedman i Wall (2005) definiraju supresor kao varijablu koja ima jako nisku ili nultu korelaciju s kriterijem, no relativno visoku korelaciju s nekim od značajnih prediktora te povećava udio objašnjene varijance. Ona uklanja nevažni dio tog prediktora, odnosno umanjuje njegov varijabilitet i time poboljšava prognozu rezultata. Iz toga proizlazi da se uključivanjem supresora u regresijsku jednadžbu povećava prediktivna valjanost druge varijable ili seta varijabli, što se očituje u povećanju regresijskog koeficijenta (Friedman i Wall, 2005).

Tablica 4. Rezultati hijerarhijske regresijske analize kod ispitivanja doprinosa osjetljivosti na potkrepljenja i motiva za održavanjem pojma o sebi evaluativnoj koherenciji cjelokupnog pojma o sebi

Model	Prediktor	R^2	ΔR^2	ΔF	β
1. korak		.03*		3.28*	
	BAS-Osjetljivost na nagradu				.17**
	BAS-Nagon				.05
	BAS-Traženje zabave				-.07
	BIS				-.11*
2. korak		.07**	.04**	3.45**	
	BAS-Osjetljivost na nagradu				.11
	BAS-Nagon				.03
	BAS-Traženje zabave				-.04
	BIS				-.06
	Obrambenost				-.12
	Samozaštitne atribucije neuspjeha				-.04
	Pozitivno prihvaćanje				-.06
	Konstrukcije u vlastitu korist				.20**

Legenda: ** $p < 0.01$; * $p < 0.05$; R^2 - koeficijent multiple determinacije; ΔR^2 - doprinos pojedine grupe prediktora objašnjenju varijanci; ΔF – vrijednost F-omjera za dodanu grupu prediktora; β – vrijednost standardiziranog regresijskog koeficijenta

Iz dobivenih rezultata vidljivo je da osjetljivost na potkrepljenja ukupno objašnjava 3% varijance kriterija evaluativna koherencija pojma o sebi, dok zajedno s motivima za održavanje

pojma o sebi, postotak objašnjene varijance kriterija iznosi 7%. Iako je postotak objašnjene varijance mali, on je ipak statistički značajan. Prema vrijednostima standardiziranih β koeficijenata, u prvom koraku modela, za varijable osjetljivost na potkrepljenja, može se vidjeti kako su značajni prediktori evaluativne koherencije subskala BAS- *Osjetljivost na nagradu* te BIS. S jedne strane, visoka *Osjetljivost na nagradu* doprinosi većoj evaluativnoj koherenciji pojma o sebi, dok s druge strane, aktivacija bihevioralnog inhibicijskog sustava (BIS), odnosno izraženija osjetljivost na kazne doprinosi manjoj evaluativnoj koherenciji pojma o sebi. No, usporedbom korelacijske matrice i rezultata dobivenih regresijskom analizom, vidljivo je da BIS, iako je značajni pojedinačni prediktor evaluativne koherencije pojma o sebi, ipak nije statistički značajno povezan s kriterijem, što ukazuje na to da se radi o supresiji. Ovakvi rezultati pokazatelj su toga da veća osjetljivost na nagrade, odnosno veća izraženost afektivnih reakcija na pojavu ili anticipaciju nagrade doprinosi većoj evaluativnoj koherenciji pojma o sebi, dok osjetljivost na kazne nema takav učinak. Ovime je djelomično potvrđen drugi dio prve hipoteze, budući da se bihevioralni aspekti bihevioralnog aktivacijskog sustava (BAS), za razliku od afektivnih, nisu pokazali značajnim prediktorom evaluativne koherencije pojma o sebi. Nadalje, uvođenjem strategija samouljepšavanja i samozaštite u drugi korak modela, BIS (odnosno osjetljivost na kazne) te *Osjetljivost na nagradu* prestaju biti značajni prediktori kriterija, dok je sada samo varijabla *Konstrukcije u vlastitu korist* značajan pozitivan prediktor evaluativne koherencije pojma o sebi. Time je djelomično potvrđen drugi dio druge hipoteze kojim smo pretpostavili da strategije samouljepšavanja pridonose većoj evaluativnoj koherenciji cjelokupnog pojma o sebi.

U ovom istraživanju provjeravali smo i postojanje neizravnog doprinosa osjetljivosti na kazne koherenciji negativnih aspekata pojma o sebi putem strategija samozaštite, te postojanje neizravnog doprinosa osjetljivosti na nagrade evaluativnoj koherenciji pojma o sebi putem strategija samouljepšavanja i koherencije pozitivnih elemenata pojma o sebi. Drugim riječima, nastojala se provjeriti uloga strategija samozaštite kao medijatora između osjetljivosti na kazne i koherencije negativnih aspekata pojma o sebi, te uloga strategija samouljepšavanja i koherencije pozitivnih elemenata pojma o sebi kao medijatora između osjetljivosti na nagrade i evaluativne koherencije pojma o sebi. Prema Baronu i Kenny (1984) medijacijska varijabla je ona varijabla koja posreduje u odnosu između neke druge dvije varijable, odnosno mehanizam pomoću kojeg prediktor utječe na kriterij. Za procjenu postojanja medijacijskog utjecaja Baron i Kenny (1986) su definirali model od 4 regresijske analize: 1) predviđa li prediktor kriterij, 2) predviđa li prediktor medijator, 3) predviđa li medijator kriterij i 4) pridonose li prediktor i medijator objašnjenju varijance kriterijske varijable. Prema tom modelu, medijacija se dogodila kada se uključivanjem

medijatora u drugi korak zadnje analize β ponder prediktora smanji ili postane neznačajan, dok je doprinos medijatora objašnjenju varijance kriterija značajan. U slučaju kada prediktor više ne utječe na kriterij nakon što je uključen medijator, riječ je o potpunoj medijaciji, a u slučaju kada nakon uvođenja medijatora dođe do značajnog smanjenja utjecaja prediktora na kriterij, ali taj utjecaj ne nestane u potpunosti, riječ je o djelomičnoj medijaciji (Baron i Kenny, 1986).

U ranijim analizama provjere izravnog doprinosa osjetljivosti na potkrepljenja koherenciji negativnih aspekata pojma o sebi, pokazalo se kako doprinos osjetljivosti na kazne kriteriju nije značajan što znači da strategije samozaštite nemaju ulogu medijatora u odnosu između osjetljivosti na kazne i koherencije negativnih aspekata pojma o sebi, čime je odbačena treća hipoteza. S druge strane, neizravan doprinos osjetljivosti na nagrade evaluativnoj koherenciji pojma o sebi putem strategija samouljepšavanja te koherencije pozitivnih elemenata pojma o sebi, provjeravao se samo za varijablu *BAS-Osjetljivost na nagradu* jer se od tri BAS subskale samo ona pokazala kao značajan prediktor kriterija. Također budući da se samo jedna od grupa strategija samouljepšavanja, *Konstrukcije u vlastitu korist*, pokazala značajnim prediktorom kriterija, provjeravano je posreduje li ona između *BAS-Osjetljivosti na nagradu* i evaluativne koherencije pojma o sebi. Prema metodi Barona i Kennyja (1986) prvo su provjerena prva tri koraka te su oni zadovoljeni. Nakon toga, provjereno je posreduju li *Konstrukcije u vlastitu korist* te koherencija pozitivnih elemenata pojma o sebi u odnosu između osjetljivosti na nagrade i evaluativne koherencije pojma o sebi. Dobiveni rezultati prikazani su u Tablici 5.

Tablica 5. Rezultati zadnjeg koraka postupka provjere uloge strategija *Konstrukcije u vlastitu korist* te koherencije pozitivnih elemenata pojma o sebi kao medijatora odnosa osjetljivosti na nagrade i evaluativne koherencije pojma o sebi.

Prediktor	R ²	ΔR^2	ΔF	β
1.korak	.02**	/	6.91**	
<i>BAS-Osjetljivost na nagradu</i>				.13**
2.korak	.03**	.01**	6.07**	
<i>BAS-Osjetljivost na nagradu</i>				.85
<i>Konstrukcije u vlastitu korist</i>				.13**
1.korak	.01*	/	4.19*	
<i>BAS-Osjetljivost na nagradu</i>				.10*
2.korak	.39**	.38**	237.01**	
<i>BAS-Osjetljivost na nagradu</i>				.02

Legenda: ** $p < 0.01$; * $p < 0.05$; R^2 - koeficijent multiple determinacije; ΔR^2 - doprinos pojedine grupe prediktora objašnjenju varijanci; ΔF - vrijednost F-omjera za dodanu grupu prediktora; β – vrijednost standardiziranog regresijskog koeficijenta

Iz dobivenih rezultata vidljivo je da uvođenjem strategije *Konstrukcije u vlastitu korist* u zadnji korak analize prvog modela, *Osjetljivost na nagradu* prestaje biti značajni prediktor evaluativne koherencije pojma o sebi. Isto tako, uvođenjem koherencije pozitivnih elemenata pojma o sebi u zadnji korak drugog modela, *Osjetljivost na nagradu* prestaje biti značajni prediktor evaluativne koherencije pojma o sebi. Uvidom u promjene vrijednosti β koeficijenta osjetljivosti na nagrade između prvog i drugog koraka analize, zaključilo se da je u oba slučaja riječ o potpunoj medijaciji. Time je potvrđena hipoteza da osjetljivost na nagrade neizravno doprinosi evaluativnoj koherenciji cjelokupnog pojma o sebi preko strategija samouljepšavanja te koherencije pozitivnih elemenata pojma o sebi.

Rasprava

Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti učinak osjetljivosti na potkrepljenja i motiva za održavanjem pojma o sebi na koherenciju pojma o sebi. Također ispitana je i medijacijska uloga strategija samozaštite između osjetljivosti na kazne i koherencije negativnih elemenata pojma o sebi te medijacijska uloga strategija samouljepšavanja i koherencije pozitivnih elemenata pojma o sebi između osjetljivosti na kazne i evaluativne koherencije pojma o sebi. Pritom su kao mjere osjetljivosti na nagrade korištene BAS subskale (*Nagon*, *Traženje zabave* i *Osjetljivost na nagradu*), a kao mjera osjetljivosti na kazne uzeta je BIS skala. Primarne strategije samouljepšavanja grupirane su unutar dvije grupe strategija *Pozitivno prihvaćanje* te *Konstrukcije u vlastitu korist*, a strategije samozaštite uključivale su niz strategija primarno grupiranih unutar grupe strategija nazvanih *Obrambenost* te *Samozaštitne atribucije neuspjeha*. Dobivenim rezultatima utvrđeno je da samo pojedine varijable osjetljivosti na potkrepljenja te motiva samouljepšavanja i samozaštite doprinose koherenciji pojma o sebi.

Korelacije između ispitivanih varijabli

U ovom je istraživanju dobivena niska negativna povezanost varijabilnosti negativnih aspekata pojma o sebi te strategija samozaštite (*Obrambenost* i *Samozaštitne atribucije neuspjeha*). Dakle, studenti koji posjeduju izraženije strategije samozaštite u održavanju pojma o

sebi pokazuju manju varijabilnost među negativnim elementima pojma o sebi, odnosno samim time i veću koherenciju negativnih aspekata pojma o sebi. Ovakav obrazac je u skladu s očekivanjima te se može objasniti zajedničkim faktorom u njihovoj podlozi, negativnom emocionalnošću. Naime, negativni afekt koji je karakterističan za negativan pojam o sebi nužno prati, za razliku od motiva samouljepšavanja, i motiv samozaštite (Leary i sur., 1998; prema Alicke i Sedikides, 2009) te će stoga osobe s većom koherencijom pojma o sebi imati izraženiji motiv samozaštite. Osim toga u istraživanju se pokazalo i da su strategije samozaštite u niskoj pozitivnoj korelaciji s centralnosti negativnih aspekata pojma o sebi, kao i to da je veća centralnost negativnih čestica karakteristična za koherenciju negativnih aspekata pojma o sebi. Kako su motivi za održavanjem pojma o sebi najснаžniji kada je riječ o centralnim osobinama pojma o sebi, motiv samozaštite je izraženiji kod sudionika s većom centralnosti negativnih čestica pojma o sebi, koja je prisutna i kod sudionika s većom koherencijom negativnih aspekata pojma o sebi, pa stoga ne čudi da što je veća koherencija negativnih aspekata pojma o sebi to je i veća izraženost motiva samozaštite. Međutim, za osjetljivost na kazne, u čijoj je podlozi također negativni afekt, nije dobivena značajna povezanost s koherencijom negativnih aspekata pojma o sebi. Osim toga, pokazalo se da što je veća izraženost osjetljivosti na kazne to je manja centralnost negativnih čestica pojma o sebi. Prema tome, može se pretpostaviti kako osobe s većom osjetljivosti na kazne umanjuju značaj negativnih aspekata pojma o sebi. U prilog tome govori i odnos osjetljivosti na kazne s motivima održavanja pojma o sebi. Naime, iz korelacijske matrice vidljivo je da osjetljivost na kazne, suprotno nalazima istraživanja, nije povezana sa strategijama samozaštite, već je u niskoj pozitivnoj korelaciji s grupom strategija *Pozitivno prihvaćanje*. Ovakav pozitivan odnos između navedenih karakteristika mogao bi biti odraz važnosti povratne informacije koju ona ima za osobe s većom izraženosti osjetljivosti na kazne. Naime, budući da su ove osobe vrlo osjetljive na kritiku i kaznu potrebno im je više odobravanja nego drugima. Veća osjetljivost BIS sustava može osobu činiti usmjerenijom na očekivanje ili signale mogućih nepoželjnih ishoda u socijalnom kontekstu (npr. kritike), dok čestice koje opisuju grupu strategija pozitivnog prihvaćanja upućuju na važnost interpersonalnih odnosa i pozitivne povratne informacije (npr. „Provodim vrijeme s ljudima koji imaju visoko mišljenje o meni, govore lijepe stvari o meni, i čine da se osjećam dobro prema sebi.“ ili „Biram određene zadatke zato što znam da ću ih zasigurno dobro obaviti, ili uspjeti u njima s lakoćom.“). Prema tome, čini se opravdanim pretpostaviti da bi osobe kod kojih su ove strategije izražene mogle imati i izraženije neugodne emocionalne reakcije na nepovoljne socijalne situacije (npr. "Kritika ili prijekor me prilično pogađaju." ili „Brine me mogućnost da u nečemu pogriješim.“) jer one signaliziraju da su osobno važni ciljevi unutar određenog područja ugroženi.

Proučavanjem dobivenih korelacija skala osjetljivosti na potkrepljenja, strategija održavanja pojma o sebi te evaluativne koherencije pojma o sebi, utvrđeno je da su samo *BAS-Osjetljivost na nagradu* i strategije *Konstrukcije u vlastitu korist* pozitivno povezane s kriterijem evaluativna koherencija pojma o sebi. Dakle, osobe s većom evaluativnom koherencijom pojma o sebi posjeduju veću izraženost osjetljivosti na nagrade te strategija *Konstrukcije u vlastitu korist*. Također rezultati ukazuju i na nisku pozitivnu povezanost *BAS-Osjetljivosti na nagrade* te strategija *Konstrukcije u vlastitu korist* s centralnosti pozitivnih čestica i koherencijom pozitivnih aspekata pojma o sebi. Naime, osjetljivost na nagrade i strategije samouljepšavanja povezuju se s pozitivnijim pojmom o sebi pa bi se veća evaluativna koherencija pojma o sebi kod tih osoba mogla objasniti time da jasno razlikovanje pozitivnih i negativnih elemenata pojma o sebi omogućava osobi da se usmjeri na pozitivne, a zanemari negativne aspekte pojma o sebi. Može se reći kako pozitivan i siguran pojam o sebi jača pouzdanje i potiče motiv za približavanjem pozitivnim podražajima i ishodima. Slične karakteristike mogu se pripisati i osjetljivosti na nagrade te strategijama samouljepšavanja pa tako osobe s izraženim motivom samouljepšavanja u većoj mjeri traže pozitivne informacije nego negativne (Marinić, 2014; Jussim i sur., 1995), a veća osjetljivost na nagrade osobe usmjerava k pozitivnim mogućnostima i objektima u okolini. Stoga ne čudi da je u ovom istraživanju dobivena pozitivna povezanost *BAS-Osjetljivosti na nagradu* te strategija *Konstrukcije u vlastitu korist* s evaluativnom koherencijom pojma o sebi.

Doprinos osjetljivosti na potkrepljenja i motiva samouljepšavanja i samozaštite koherenciji pojma o sebi

U ovom istraživanju, unatoč nalazima dosadašnjih istraživanja koji ukazuju na to da je veća osjetljivost na kazne povezana s negativnijim pojmom o sebi, nije dobiveno da osjetljivost na kazne doprinosi i većoj koherenciji negativnih aspekata pojma o sebi. Naime, bihevioralni inhibicijski sustav povezuje se s anksioznošću pa se čini opravdano pretpostaviti i da osobe s izraženijom osjetljivosti na kazne doživljavaju veće razine stresa nego osobe s izraženijom osjetljivosti na nagrade. Budući da pod utjecajem stresa ili salijentnih negativnih elemenata, ljudi pokazuju tendenciju reorganizacije strukture njihovog pojma o sebi, moguće je da zbog toga dolazi do smanjenja koherencije postojećih elemenata pojma o sebi. Showers (2002) predlaže dinamički model strukture pojma o sebi, koji pretpostavlja “pozitivnu razdiobu“ (struktura pojma o sebi razdijeljena u pretince s većom važnosti pozitivnih elemenata) kao temeljnu organizaciju pojma o sebi većine ljudi. Kod pojedinaca koji koriste manje uspješne strategije suočavanja sa stresom, organizacija elemenata pojma o sebi pomaknut će se prema “negativnoj razdiobi“ (struktura pojma

o sebi razdijeljena u pretince s većom važnosti negativnih elemenata), što za posljedicu ima značajan pad raspoloženja i samopoštovanja. Kod pojedinaca koji koriste uspješne strategije suočavanja sa stresom, organizacija elemenata pojma o sebi pomiče se prema integrativnoj strukturi, što smanjuje utjecaj stresa i salijentnih negativnih elemenata na pojam o sebi, i dovodi do blažeg pada samopoštovanja. Kako su naš uzorak činili studenti, za pretpostaviti je da su oni dovoljno kognitivno sazreli te da koriste uspješnije strategije suočavanja sa stresom. Budući da rezultati ovog istraživanja ukazuju na to da osobe s većom osjetljivosti na kazne, unatoč većem broju negativnih čestica, pridaju manju važnost tim elementima pojma o sebi, odnosno umanjuju njihov značaj, moguće je da se njihova organizacija elemenata pojma o sebi uistinu pomiče prema integrativnoj strukturi gdje ne postoji jasna diferencijacija između pozitivnih i negativnih elemenata pojma o sebi. U prilog tome bi išao i dobiveni nalaz koji ukazuje na to da je veća osjetljivost na kazne negativan prediktor evaluativne koherencije cjelokupnog pojma o sebi. No, budući da se iz korelacijske matrice iščitava da osjetljivost na kazne nije statistički značajno povezana s evaluativnom koherencijom pojma o sebi, iako je jasan smjer (negativna povezanost), jasno je da je, ipak, riječ o supresijskom efektu pa je neopravdano zaključiti da osobe s izraženijom osjetljivosti na kazne uistinu posjeduju manju evaluativnu koherenciju pojma o sebi. Premda do sada nisu provedena istraživanja koja bi izravno potvrdila dinamički model strukture pojma o sebi koji Showers opisuje (2002), rezultati pojedinih istraživanja kratkoročne fleksibilnosti i dugoročne promjene strukture pojma o sebi podržavaju pretpostavke modela (Showers i Zeigler- Hill, 2003; Campbell i sur., 2003).

Za razliku od osjetljivosti na potkrepljenja, strategije samozaštite (*Obrambenost*) pokazale su se značajnim pojedinačnim prediktorom koherencije negativnih aspekata pojma o sebi. Naime, rezultati ukazuju na to da je *Obrambenost* pozitivan prediktor koherencije negativnih aspekata pojma o sebi. Drugim riječima, što je veća izraženost strategija *Obrambenosti*, to je veća koherencija negativnih aspekata pojma o sebi. Objašnjenje za ovakav nalaz može se potražiti u tome da iako strategije samozaštite nastoje umanjiti utjecaj negativnih elemenata pojma o sebi, one ipak zadržavaju pristup takvim negativnim vjerovanjima o sebi. U prilog tome govori i to da su strategije samozaštite u niskoj pozitivnoj korelaciji s centralnosti negativnih aspekata pojma o sebi te u niskoj negativnoj korelaciji s centralnosti pozitivnih aspekata pa je jasno kako osobe s izraženijim strategijama samozaštite veću važnost pridaju negativnim aspektima pojma o sebi što posljedično može rezultirati većom koherencijom negativnih aspekata pojma o sebi.

Pregledom doprinosa pojedinačnih aspekata osjetljivosti na potkrepljenja i motiva za održavanjem pojma o sebi utvrđeno je da su značajni prediktori evaluativne koherencije pojma o sebi *BAS-Osjetljivost na nagradu* (afektivne manifestacije BAS sustava) te *Konstrukcije u vlastitu*

korist (strategije samouljepšavanja). Diferencirani pojam o sebi (veća evaluativna koherencija) pruža jasno razlikovanje pozitivnih i negativnih elemenata pojma o sebi što omogućava osobi da se usmjeri na pozitivne, a zanemari negativne aspekte pojma o sebi, a što je karakteristično za osobe s većom osjetljivošću na nagrade i izraženijim strategijama samouljepšavanja. Razlog tome je što postojanje koherentnih struktura pojma o sebi pozitivne i negativne valencije omogućava osobi pristrane selekcije informacija i okoline koje podržavaju pozitivne aspekte pojma o sebi, uz istovremeno izbjegavanje onih koje podržavaju negativne aspekte pojma o sebi (Showers i Kling, 1996). Osim toga, evaluativno diferencirani pojam o sebi pruža osobi osjećaj sigurnosti u sebe, odnosno osjećaj osobne integriteta, što potvrđuju brojna istraživanja (Nowak i Vallacher, 1998; prema Marinić, 2014). S druge strane, kod osoba kod kojih ne postoji jasna odvojenost između pozitivnih i negativnih elemenata pojma o sebi, čak i kada se aktiviraju pozitivna uvjerenja određenog područja pojma o sebi, osobi su dostupni i negativni elementi iz te domene, pa stoga te osobe nemaju tako visoko samopouzdanje i ekstremno pozitivno raspoloženje kao osobe koje posjeduju evaluativno diferencirani pojam o sebi. Stoga ne čudi da veća izraženost osjetljivosti na nagrade i strategija samouljepšavanja doprinosi većoj evaluativnoj koherenciji pojma o sebi jer isti za cilj imaju usmjeravanje isključivo na pozitivne aspekte, prilikom čega zanemaruju negativne aspekte pojma o sebi. Razlog zbog kojeg se od tri BAS subskale (*Osjetljivost na nagradu*, *Nagon i Traženje zabave*) samo *BAS-Osjetljivost na nagradu* pokazala značajnim prediktorom evaluativne koherencije pojma o sebi, valja potražiti u tome da je subskala *BAS-Osjetljivost na nagradu* usmjerena na afektivne posljedice aktivnosti BAS sustava, dok su subskale *BAS-Nagon* i *BAS-Traženje zabave* usmjerene na bihevioralne posljedice. Tako *BAS-Traženje zabave* upućuje na veću spremnost osobe da se uključi u nove situacije ili aktivnosti koje bi mogle biti zabavne te sadrži elemente impulzivnosti, a *BAS-Nagon* upućuje na veći angažman osobe kako bi ostvarila željeni cilj. Navedeno upućuje na to kako će osobe s većom osjetljivošću ova dva BAS aspekta nastojati određene nove elemente uklopiti u svoj pojam o sebi. S druge strane, visok stupanj evaluativne koherencije u strukturi pojma o sebi čini pojam o sebi otpornim na vanjske utjecaje, osobito kada postoji jak „pritisak za integracijom“. Razlog tome je taj što je svaki element u koherentnom području pojma o sebi, koji je suočen s vanjskim utjecajem, podržan utjecajem njemu susjednih elemenata. Da bi vanjski utjecaj promijenio pojedini element pojma o sebi, mora biti snažniji od tog elementa te zajedničkog utjecaja njegovih susjednih elemenata (Marinić, 2014). Budući da je za pretpostaviti kako će pojedine situacije u koje se uključuju osobe s većom osjetljivošću BAS aspekata *Traženje zabave* i *Nagon*, čemu u prilog govore čestice tih dviju subskala (npr. *Uvijek sam spreman (spremna) probati nešto novo ako mislim da će biti zabavno* ili *Učinit ću sve da dobijem ono što želim*), navesti osobu na integriranje pojedinih elemenata u

postojeći sustav pojma o sebi, jasno je zašto BAS-*Traženje zabave* i BAS-*Nagon* ne pridonose evaluativnoj koherenciji pojma o sebi.

Neizravan doprinos osjetljivosti na nagrade evaluativnoj koherenciji putem motiva za održavanjem pojma o sebi i koherencije pozitivnih aspekata pojma o sebi

U istraživanju smo željeli ispitati i prisutnost neizravnog doprinosa osjetljivosti na potkrepljenja (evaluativnoj) koherenciji pojma o sebi putem motiva za održavanjem pojma o sebi, odnosno provjeriti jesu li ovi motivi medijator između osjetljivosti na potkrepljenja i koherencije pojma o sebi. Budući da se u podlozi BIS i BAS sustava nalaze motivi izbjegavanja i privlačenja, odnosno BIS sustav zadužen je za motivaciju izbjegavanja i ponašanje povlačenja, dok je BAS sustav zadužen za motivaciju privlačenja i ponašanje približavanja, pretpostavili smo da će motiv samozaštite biti medijator između osjetljivosti na kazne i koherencije negativnih aspekata pojma o sebi, a motiv samouljepšavanja medijator između osjetljivosti na nagrade i evaluativne koherencije pojma o sebi. Osim toga, kako evaluativna koherencija pojma o sebi ovisi o stupnju koherencije pozitivnih i negativnih elemenata pojma o sebi, pretpostavili smo da će i koherencija pozitivnih elemenata pojma o sebi biti medijator između BAS sustava (koji se povezuje s pozitivnim pojmom o sebi) i evaluativne koherencije pojma o sebi. U istraživanju se pokazalo da su određene strategije samouljepšavanja i koherencija pozitivnih elemenata pojma o sebi uistinu medijatori između osjetljivosti na nagrade i evaluativne koherencije. Pritom se radilo o potpunoj medijaciji što znači da nakon uvođenja medijatora (strategije samouljepšavanja *Konstrukcije u vlastitu korist* i koherencija pozitivnih elemenata pojma o sebi) BAS-*Osjetljivost na nagradu* više nije značajan prediktor evaluativne koherencije pojma o sebi. Drugim riječima, osobe s većom izraženosti *Osjetljivosti na nagradu* mogu posjedovati evaluativno koherentan pojam o sebi, no taj odnos se zapravo ostvaruje preko motiva samouljepšavanja i koherencije pozitivnih elemenata pojma o sebi, odnosno visoka osjetljivost na nagrade preko veće izraženosti motiva samouljepšavanja te osobito koherentne procjene pozitivnih elemenata pojma o sebi, doprinosi većoj evaluativnoj koherenciji pojma o sebi. Objašnjenje za to može se potražiti u tome da strategije samouljepšavanja u prvi plan stavljaju pozitivne aspekte pojma o sebi, što nije moguće bez jasno diferenciranog pojma o sebi. Osim toga što je veća koherencija pozitivnih elemenata pojma o sebi, to je i veća diferenciranost pojma o sebi, odnosno jasnije razlikovanje pozitivnih i negativnih elemenata pojma o sebi. Stoga, budući da se pokazalo da osobe s većom osjetljivosti na nagrade posjeduju izraženije strategije samouljepšavanja te da imaju pozitivniji pojam o sebi, očito je da takve osobe preko strategija samouljepšavanja i koherencije pozitivnih aspekata pojma o sebi posjeduju i veću evaluativnu koherenciju pojma o sebi.

Nedostaci i implikacije za buduća istraživanja

Provedeno istraživanje ima određena ograničenja zbog kojih je važno biti oprezan prilikom generalizacije dobivenih rezultata. Prvo, sudionici u istraživanju su bili studenti, vrlo homogeni po dobi, a vjerojatno i po nekim drugim karakteristikama (npr. sposobnostima). Stoga je moguće da bi se na heterogenijem uzorku većeg raspona dobi opazile drugačije veze između ispitivanih varijabli. Nadalje, u istraživanju je osjetljivost BIS sustava operacionalizirana kao jedinstven konstrukt, dok određeni autori navode potrebu za razlučivanjem FFFS i BIS sustava, budući da prema revidiranoj verziji teorije, ovi sustavi aktiviraju različita afektivna stanja te reguliraju različite motivacijske tendencije (Corr i McNaughton, 2008; prema Križanić i sur., 2015). Međutim, načini operacionalizacije BIS i FFFS u različitim su radovima nekonzistentni, odnosno u nekim je radovima FFFS operacionalno definiran pomoću dvije čestice (npr. Randler, Bauman i Horzum, 2014; prema Križanić, 2015), a u nekim radovima pomoću tri čestice (npr. Segarra i sur., 2014; prema Križanić, 2015). Na kraju, korištene mjere u istraživanju su samoprocjenske, što upućuje na mogućnost da sudionici nisu iskreno odgovarali na pitanja ili da su mogli davati socijalno poželjne odgovore.

Dosadašnja istraživanja koja su se bavila procjenom koherencije pojma o sebi iz perspektive „društva pojma o sebi“, nisu razmatrali koje bi to dimenzije ličnosti i motivi mogli stajati u pozadini (evaluativne) koherencije pojma o sebi. Upravo je ovo istraživanje jedno od malobrojnih, ako ne i jedino, napravljeno na našem području i općenito jedno od rijetkih koje se bavi ovom tematikom na ovakav način. Stoga, postoji puno prostora za daljnja istraživanja. Kao što je ranije navedeno, u buduća bi istraživanja trebalo uključiti starije dobne skupine, a uz to, bilo bi zanimljivo ispitati i postoje li određene spolne razlike u koherenciji pojma o sebi. Osim toga, bilo bi korisno ispitati i ulogu nekih psihosocijalnih odrednica (npr. samopoštovanje i suočavanje sa stresom) u evaluativnoj koherenciji pojma o sebi. Nadalje, u ovom istraživanju osjetljivost na kazne nije se pokazala značajnim prediktorom koherencije negativnih elemenata pojma o sebi, što nije u skladu s teorijskim očekivanjima. Stoga bi bilo korisno usmjeriti se i na ispitivanje koherencije pojma o sebi kod nekih kliničkih skupina, posebno istaknutih s obzirom na osjetljivost na kazne (npr. depresivne i anksiozne osobe). Također buduća istraživanja bi se trebala usmjeriti i na validaciju konstrukata revidirane teorije osjetljivosti na potkrepljenja te upitnika samouljepšavanja i samozaštite kako bi procjene njihova utjecaja na koherenciju pojma o sebi bile preciznije. Na kraju, valjalo bi ispitati postojanje strukturalnog modela evaluativne koherencije pojma o sebi, budući da istraživanje donekle ukazuje na određeni model evaluativne koherencije u čijoj bi osnovi bili BIS i BAS sustavi koji su povezani s motivacijskim aspektom, odnosno

motivima za održavanjem pojma o sebi što utječe na koherenciju pozitivnih i negativnih elemenata pojma o sebi o kojima ovisi evaluativna koherencija.

Zaključak

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati ulogu osjetljivosti na potkrepljenja i motiva za održavanjem pojma o sebi (motiv samouljepšavanja i samozaštite) na (evaluativnu) koherenciju pojma o sebi. Prema prvoj hipotezi očekivalo se kako će veća osjetljivost na nagrade doprinijeti većoj evaluativnoj koherenciji pojma o sebi, dok će osjetljivost na kazne doprinijeti većoj koherenciji negativnih aspekata pojma o sebi. Dobiveni rezultati samo djelomično govore u prilog ovoj hipotezi, budući da se od tri komponente osjetljivosti na nagrade (*BAS-Osjetljivost na nagrade*, *BAS-Nagon* i *BAS-Traženje zabave*) samo *BAS-Osjetljivost na nagradu* pokazala značajnim prediktorom evaluativne koherencije, dok se osjetljivost na kazne nije pokazala značajnim prediktorom koherencije negativnih aspekata pojma o sebi. U okviru druge hipoteze, očekivanja su bila kako će motiv samouljepšavanja doprinijeti većoj evaluativnoj koherenciji, dok će motiv samozaštite doprinijeti većoj koherenciji negativnih aspekata pojma o sebi. Rezultati su pokazali da određene strategije motiva samouljepšavanja (*Konstrukcije u vlastitu korist*), odnosno motiva samozaštite (*Obrambenost*) uistinu imaju značajan učinak na kriterije. Pri tom, studenti koji koriste *Konstrukcije u vlastitu korist* posjeduju koherentnu procjenu cjelokupnog pojma o sebi, dok studenti s izraženim strategijama *Obrambenosti* pokazuju koherentnu procjenu negativnih aspekata pojma o sebi. Na kraju je utvrđeno da su strategije *Konstrukcije u vlastitu korist* te koherencija pozitivnih elemenata pojma o sebi medijatori u odnosu osjetljivosti na nagrade i evaluativne koherencije. Pri tom su dobivene potpune medijacije. Iz dobivenih se rezultata može zaključiti da veća osjetljivost na nagrade preko strategija samouljepšavanja i koherentne procjene pozitivnih elemenata pojma o sebi doprinosi većoj evaluativnoj koherenciji, odnosno koherentnoj procjeni cjelokupnog pojma o sebi.

Literatura

- Alicke, M. D. i Sedikides, C. (2009). Self-enhancement and self-protection: What they are and what they do. *European Review of Social Psychology*, 20(1), 1-48.
- Baron, R. M. i Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173–1182.

- Baumeister, R.F. (1998). The Self. U D. Gilbert, S.T. Fiske i G. Lindzey (Ur.), *The Handbook of social psychology* (680-740). New York: Oxford University Press.
- Campbell, J. D., Assanand, S. i Di Paula, A. (2003). The structure of the self-concept and its relation to psychological adjustment. *Journal of Personality*, *71*, 115-140.
- Campbell, J. D., Trapnell, P. D., Heine, S. J., Katz, I. M., Lavalley, L. F., Lehman, D. R. (1996). Self Concept Clarity: Measurement, Personality Correlates, and Cultural Boundaries. *Journal of Personality and Social Psychology*, *70* (1), 141-156.
- Carver, C.S. i White, T.L. (1994). Behavioral inhibition, behavioral activation, and affective responses to impending reward and punishment: The BIS/BAS Scales. *Journal of Personality and Social Psychology*, *67*(2), 319-333.
- Corr, P.J. (2008). *The reinforcement sensitivity theory of personality*. New York: Cambridge University Press.
- Field, A. P. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS Statistics (4th Edition)*. London: Sage publications.
- Friedman L. i Wall, M. (2005). Graphical views of suppression and multicollinearity in multiple linear regression. *The American Statistician*, *59* (2), 127-136.
- Gomez, R., Cooper, A., & Gomez, A. (2000). Susceptibility to positive and negative mood states: Test of Eysenck's, Gray's, and Newman's theories. *Personality and Individual Differences*, *29*, 351-365.
- Gray, J. A. (1970). The psychophysiological basis of Introversion-Extraversion. *Behaviour Research and Therapy*, *8*, 249-266.
- Gray, J. A. i McNaughton, N. (2000). *The neuropsychology of anxiety: An enquiry into the functions of the septo-hippocampal system*. Oxford: Oxford University Press.
- Hepper, E. G., Gramzow, R. H. i Sedikides, C. (2010). Individual Differences in Self-Enhancement and Self-Protection Strategies: An Integrative Analysis. *Journal of Personality*, *78* (2), 782-814.
- Jackson, C. J. (2002). Mapping Gray's model of personality onto the Eysenck Personality Profiler (EPP). *Personality and Individual Differences*, *32*, 495-507.
- Jorm, A. F., Christensen, H., Henderson, A. S., Jacomb, P. A., Korten, A. E., & Rodgers, B. (1999). Using the BIS/BAS scales to measure behavioral inhibition and behavioral activation: Factor structure and norms in a large community sample. *Personality and Individual Differences*, *26*, 49-58
- Jussim, L., Yen, H. i Aiello, J. R. (1995). Self-Consistency, Self-Enhancement, and Accuracy in Reactions to Feedback. *Journal of Experimental Social Psychology*, *31*, 322-356.

- Križanić, V., Greblo, Z. i Knezović, Z. (2015). Mjere osjetljivosti bihevioralnoga inhibicijskog i aktivacijskoga sustava kao prediktori dimenzija petofaktorskoga modela ličnosti. *Psihologijske teme*, 24(2), 305-324.
- Kuhl, J., Koole, S. L. (2008). The functional architecture of approach and avoidance motivation. U: Elliot, A. J (Ur.) *Handbook of approach and avoidance motivation* (535-553). New York: Psychology Press.
- Lacković- Grgin, K. (1994). *Samopoimanje mladih*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Marinić, D. (2014). *Uloga strukturalnih varijabli samopoimanja u dinamizmu samoevaluacije: provjera modela „Društva pojma o sebi“*. Doktorski rad. Filozofski fakultet: Zagreb
- McConnell, A. R., & Strain, L. M. (2007). Content and structure of the self. U: C. Sedikides i S. Spencer (Ur.) *The self in social psychology* (51-73). New York: Psychology Press.
- McCrae, R. R., Costa, P. T., Jr., Ostendorf, F., Angleitner, A., Hrebícková, M., Avia, M. D., Sánchez- Bernardos, M. L., Kusdil, M. E., Woodfield, R., Saunders, P. R. i Smith, P. B. (2000). Nature Over Nurture: Temperament, Personality, and Life Span Development. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78, 173-186.
- Mischel, W. i Morf, C. C. (2003). The self as a psycho-social dynamic processing system: A meta-perspective on a century of the self in psychology. U: M.R. Leary i J.P. Tangney (Ur.) *The handbook of self and identity* (15-43). New York: Guilford.
- Mitrović, D., Smederevac, S. i Čolović, P. (2008). Evaluacija reformulisane teorije Osetljivosti na potkrepljenje. *Psihologija*, 41(4), 555-575.
- Nowak, A. i Vallacher, R. R. (1998). *Dynamical social psychology*. New York: Guilford.
- Nowak, A., Vallacher, R. R., Tesser, A. i Borkowski, W. (2000). Society of Self: The Emergence of Collective Properties in Self-Structure. *Psychological Review*, 107(1), 39-61.
- Oyserman, D. (2001). Self-concept and identity. U: A. Tesser i N. Schwarz (Ur.), *The Blackwell Handbook of Social Psychology* (499-517). Malden, MA: Blackwell.
- Pervin, L. A., Cervone, D. i John, O. P. (2008). *Psihologija ličnosti: teorije i istraživanja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Petz, B., Kolesarić, V. i Ivanec, D. (2012). *Petzova statistika*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Rebernjak, B., Buško, V. (2015). Prilog empirijskoj provjeri operacionalizacija Grayevih konstrukata osjetljivosti na potkrepljenja. *Suvremena psihologija*, 18 (1), 61-78.
- Rose, S., Spinks, N. i Canhoto, A. I. (2015). *Management research: Applying the Principles*. New York: Routledge.

- Sedikides, C. (2003). Assessment, Enhancement, and Verification Determinants of the Self-Evaluation Process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65(2), 317-338.
- Sedikides, C. i Spencer, S. (2007). *The Self: Frontiers in social psychology*. New York, NY: Psychology Press.
- Sedikides, C. i Strube, M. J. (1995). The Multiply Motivated Self. *The Society for Personality and Social Psychology*, 21(12), 1330-1335.
- Shavelson, R. J. i Bolus, R. (1982). Self concept: The interplay of theory and methods. *Journal of Educational Psychology*, 74(1), 3-17.
- Showers, C. J. (2002). Integration and compartmentalization: A model of self structure and self-change. U: D. Cervone i W. Mischel (Ur.), *Advances in personality science* (271-291). New York: Guilford.
- Showers, C. J., Abramson, L.Y. i Hogan, M. E. (1998). The dynamic self: How the content and structure of self-concept change with mood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 478-493.
- Showers, C. J. i Kling, K. C. (1996). Organization of self-knowledge: Implications for Recovery from Sad Mood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 578-590.
- Showers, C. J. i Zeigler-Hill, V. (2003). Organization of self-knowledge: Features, functions and flexibility. U: M. R. Leary i J. P. Tangney (Ur.) *The handbook of self and identity* (47-67). New York: Guilford.
- Simon, D. i Holyoak, K. J. (2002). Structural dynamics of cognition: From consistency theories to constraint satisfaction. *Personality and Social Psychology Review*, 6, 283-294.
- Swann, W B., Jr. i Schroeder, D. G. (1995). The search for beauty and truth: A framework for understanding reactions to evaluations. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21, 1307-1318.
- Vallacher, R.R., Nowak, A., Froelich, M. i Rockloff, M. (2002). The Dynamics of Self-Evaluation. *Personality and Social Psychology Review*, 6(4), 370-379.
- Van Beek, I., Kranenburg, I. C., Taris, T. W. i Schaufeli, W. B. (2013). BIS- and BAS-activation and study outcomes: A mediation study. *Personality and Individual Differences*, 55, 474-479.

